

בשמיר

גליון 131

13.06.2024

ז בסיוון תשפ"ד

חמישים שנה

להתקפת המחבלים על שמיר

אל תאמר / שולה אפרת

אל תאמר: לא היו דברים מעולם,
פה היו האש, האימה ולב-נשים
שנדם.

אל תאמר: כבר היו דברים מעולם
כי אחד ויחיד הוא הנצח בו יקום
אדם על אדם.

אל תאמר: הזמן ירפא את הכל
זו דרכו של עולם,
אל תאמר מאום
אל תאמר

רק נצור בלבבך את העצב המר
וניחוח-אביב שנגזר עליו קץ
עד אין קץ
עד אין קץ...

נכתב ב-13.6.1975, יום השנה הראשון
להתקפת המחבלים

חמישים שנה

חמישים שנה. חמישים שנה חלפו מאז אותו יום נורא, היום שבו חדרו המחבלים לשמיר.

גם היום קשה לתפוס כמה רוע ואכזריות היו גלומים באלה שבשנאה ודם קר רצחו שלוש נשים חפות מפשע. **שושנה גלילי**, שעלתה ארצה כחלוצה צעירה ובנתה במו ידיה את הקיבוץ והמדינה, הייתה בת 58; **עדנה אבני-מור**, שנולדה וגדלה כאן בשמיר הייתה בת 28 ובהריון; **ג'ודי סינטון**, שבאה מניו זילנד כדי לעמוד לצידנו בתקופה קשה ונרצחה כאן, הייתה רק בת 19. האירוע נהל כולו על ידי אנשי שמיר, ועד שכוחות הצבא הגיעו לכאן כבר לא נותר להם דבר לעשות. זו הייתה הפעם הראשונה שבה אזרחים מהישוב פעלו באומץ כזה, והדבר בלט במיוחד מול הפיגועים הקשים שהתרחשו שבועות קודם לכן בקרית שמונה ובמעלות לזמן יש כוחות ריפוי, אבל למרות שעברו כבר חמישים שנה - אצל רבים מהאנשים שהיו נוכחים באותו בוקר הפצעים לא באמת יגלידו. עם השנים הכאב והצער יכולים לקהות, אבל לא באמת ייעלמו. ומובן שאצל משפחותיהן של הנרצחות הכאב חד וחזק פי כמה.

בהסתכלות אחורה ובפרספקטיבה של זמן, חדירת המחבלים לשמיר הייתה אירוע מכונן שעיצב את הקיבוץ כפי שהוא היום. הוא השפיע על כל מי שחי בקיבוץ באותה תקופה, וחלחל גם לדור הילדים שנולד

אחריו. גם באמצע שנות השמונים, כעשר שנים לאחר מכן, ליווה אותנו, הילדים, פחד מחדירה נוספת שעלולה להתרחש. מדי לילה, עם סיום "ההשכבה", כשנשארו לבדנו בבית הילדים, החלו מתגנבות מחשבות ושאלות: מאיפה יבואו המחבלים? איפה נוכל להתחבא? איך נחזיק את הדלתות כך שאיש לא יוכל להיכנס למבצר הפרטי שלנו? באותן שנים עוד חווינו מפעם לפעם התראות על חדירה אפשרית, כך שהלחץ והחרדה היו חלק בלתי נפרד משגרת החיים שלנו. רק כשגדלנו ובאנו במגע עם צעירים שחיו במחוזות אחרים, רחוקים יותר, הבנו שהמציאות שבה גדלנו לא הייתה המציאות הנורמלית שבה גדלו כל ילדי ישראל.

חמישים שנה עברו מאז אותו יום. לאחרונה התרחשו אירועי ה-7 באוקטובר, והמראות הקשים מיישובי עוטף עזה הציפו אצל רבים מאיתנו את הטראומה של חדירת המחבלים. הפחדים והחששות של הימים הנוכחיים התערבבו עם אלה של אז. אחינו מהעוטף חוו על בשרם את החוויה הנוראה עם מספר גדול בהרבה של נרצחים וחטופים. ליבנו אתם, ואנו שולחים אליהם את תנחומינו ואת הציפייה לחזרתם של כל החטופים.

נזכור ונוקיר לעד את הנרצחות באירוע המחבלים. נמשיך לשאוף לחיים בטוחים ושלווים יותר, שבהם נגדל את ילדינו ונפעל יחד לעתיד טוב יותר.

צילום: אברהם אילת

“יום דמים ותעוזה” / אורי יהודאי

לכיוון המכוורת. בדרכם פגשו בג'די סינטון, מתנדבת מניו זילנד שעבדה גם היא במכוורת והייתה בדרכה לחדר האוכל. הם הרגו אותה ליד בריכת השחייה, סמוך למקום שבו ניטעו אחר כך שלושת הברושים לזכר שלוש קורבנות ההתקפה.

בינתיים, בעקבות ההזעקה של נחמי בחדר האוכל, התארגנו חברי שמיר להתקפת נגד בהובלת עוזי צור. הם מיהרו לחדריהם לקחת כלי נשק, התקבצו באזור ההיתקלות הראשונית ליד בתי הילדים וסרקו את השטח. הם פינו את רמי הפצוע וראו את ג'די השרועה ירויה על הדרך. אז התחלקו לחוליות, ששתים מהן הציבו חסימות ליד בתי הילדים והבריכה וניהלו חילופי אש עם המחבלים שהיו ליד המכוורת וניסו לחזור משם לאזור בתי הילדים. חוליה נוספת, שכללה את יעקב מור, בעלה של עדנה, נכנסה למתחם הברכה, איגפה את המחבלים מאחור ויצרה עמם מגע מטווח קצר בשטח שבין הבריכה למכוורת. חברים נוספים עסקו בארגון התושבים, בשמירה על הילדים, בקשר עם צה"ל ועוד. האוכלוסייה הלא-לוחמת ירדה למקלטים.

שני מחבלים נהרגו בהיתקלות עם חוליית הבריכה, אחד מיריות והשני כנראה בפיצוץ חגורת הנפץ שנשא. לוחמי הקיבוץ המשיכו בקרב עם שני המחבלים שנשארו במכוורת וניסו ללא הצלחה לנהל איתם משא ומתן בעזרת מגאפון. הקרב הסתיים כשהשניים נהרגו בפיצוץ

בלילה שבין ה-10 ל-11 ביוני 1974 חצו ארבעה מחבלים מארגון “החזית העממית לשחרור פלסטין” - המפקדה הכללית את הגבול מלבנון לישראל, ליד מקורות הבניאס. מצוידים ברובים, אקדחים, רימונים, חגורות נפץ ומכשירי קשר, ובמפה שבה סומנו קרית שמונה, איילת השחר, להבות הבשן ושמיר, הם התקדמו דרומה וצפו על יישובי הסביבה. בבוקר ה-13 ביוני הם חדרו לשמיר דרך האזור שבו נמצאות היום שכונות הבזלת והכרם, ונכנסו למכוורת. רוב עובדי המכוורת הלכו מוקדם יותר לארוחת בוקר בחדר האוכל, אבל שתי עובדות - שושנה גלילי ועדנה מור-אבני - נשארו שם להשלים את עבודתן. המחבלים רצחו את שתיהן. בשלב מסוים הם התפצלו, כששניים מהם נשארו במכוורת ושני האחרים מתקדמים לעבר מרכז הקיבוץ. כשהגיעו לאזור בתי הילדים הם נתקלו בשניים מעובדי המכוורת, רמי בן זאב ונחמי סגל, שהיו בדרכם חזרה מחדר האוכל. רמי ונחמי הבחינו במראה המוזר של המחבלים, שלבשו מעילים ביום חם, ובעיקר בקני הרובים שבצבצו מתחת למעיליהם. אלה הבינו כנראה שנחשפו, פתחו באש ופצעו את רמי, שהצליח למצוא מחסה מתחת לאחד מבתי הילדים. נחמי מיהר חזרה לחדר האוכל להזעיק עזרה. גיא בן אפרים בן השבע, ששיחק מחוץ לבית הילדים שלו (היום בית חצב), צפה במתרחש מקרוב והספיק להיכנס לבית ולהודיע לצוות. בעקבות ההיתקלות סבו התוקפים על עקבותיהם ופנו חזרה

שהם גרמו לו בתוך המכוורת. כוחות צה"ל, שהגיעו בינתיים לקיבוץ, לקחו פיקוד רק אחרי שהאש שכחה. אלוף פיקוד הצפון, רפאל איתן, נכנס למכוורת שם נמצאו גופותיהן של שושנה ועדנה ושל שני מחבלים. לפי תחקירים של אנשי שמיר ושל צה"ל התקרת נמשכה רק כחמישים דקות: המחבלים נכנסו לראשונה למכוורת ב-8:25, ההיתקלות עם רמי ונחמי אירעה בערך ב-8:35, והפיצוץ במכוורת בתום הקרב היה ב-9:15.

ההתקפה על שמיר הייתה חלק מסדרה של התקפות פלסטיניות על יישובים ישראלים שהחלה אחרי מלחמת יום הכיפורים. קדמו לה פיגועים קטלניים אף יותר בקרית שמונה, שם נרצחו 18 אנשים, ביניהם שמונה ילדים, ובמעלות, שם הוחזקו 85 תלמידי תיכון מצפת כבני ערובה בבית ספר, ו-21 מהם נהרגו בפעולת חילוץ כושלת של צה"ל. אחר כך באו פשיטות על נהריה, בית שאן, מלון סבוי בתל אביב ומקומות אחרים. שמיר היה המקום היחיד שתושביו הכריעו את המחבלים באופן עצמאי. היו מקרים נוספים שבהם אזרחים מקומיים השתתפו בלחימה, אך לחימתם הייתה פחות יעילה והם פעלו ביחד עם כוחות הביטחון. כרוזים שנמצאו על גופות המחבלים בשמיר העידו שהם תכננו לתפוס בני ערובה כדי להביא לשחרור אסירים פלסטינים, כפי שניסו לעשות במעלות ובהתקפות אחרות, כמו למשל באולימפיאדת מינכן ב-1972. סביר להניח שבזכות תגובת אנשי שמיר, ואולי גם הודות למזל, נמנע אסון גדול יותר.

הקרב בשמיר זכה לתשומת לב ציבורית רבה, ואנשי הקיבוץ קיבלו שבחים מפליגים על עמידתם מול הטרור, תושייתם ואומץ ליבם. כפי שדווח בעיתונות, שר הביטחון שמעון פרס אמר בביקור בשמיר מיד לאחר הקרב, כי "התנהגותם למופת של אנשי שמיר היא מיסודות כח עמידתה של ישראל במאבקה". ראש הממשלה יצחק רבין והרמטכ"ל מרדכי גור "העלו על נס את גבורת התנהגותם הראויה למופת של חברי המשק כנגד המחבלים המרצחים".

מעבר לשבחים, ההתקפה על שמיר עוררה דיון ציבורי על התמודדות עם הטרור הפלסטיני ועל היחסים בין אזרחים למדינה. פוליטיקאים, אנשי צבא ועיתונאים השתמשו בדוגמה של שמיר כדי לחזק את הטענה שתושבי הספר צריכים להיות נכונים להתגונן מפני טרור באופן עצמאי, משום שלא ניתן לסמוך באופן מוחלט על כוחות הביטחון. תושבי הספר נתפסו כמעין אזרחים-חיילים, המנהלים חיי שגרה אזרחיים ובמקרה הצורך עליהם להפוך בן רגע ללוחמים.

התפיסה הזו רווחה בתקופת טרום המדינה ובשנות החמישים, כשיישובי ספר התמודדו עם ההסתננויות

מהגדה המערבית ומרצועת עזה. בשנות השישים, כשיוקרתו של צה"ל כצבא מקצועי עלתה, היא דעכה, אבל בעקבות האכזבה מתפקוד הצבא בתחילת מלחמת יום הכיפורים, ואחר הפיגועים הרבים ותגובתם של אנשי שמיר, שבה ועלתה. זמן קצר אחרי הקרב בשמיר אמר רבין: "הממשלה יכולה לעזור רק לאלה המוכנים לעזור לעצמם". יהיה סיוע ליישובים להתבצר, "אך הדבר תלוי גם בתושבים המקומיים, שאין תחליף ליכולתם להתמודד עם אתגרים ולהתגבר על מצבים קשים". כחלק מתפיסה זו הוקם בקיץ 1974 המשמר האזרחי, שהקמתו נהגתה אמנם לפני החדירה לשמיר, אבל האירוע בקיבוץ שימש את מי שציידו בה. יום אחרי ההתקפה קרא מנהיג הליכוד, מנחם בגין, להקמת משמר אזרחי, והוסיף שאירועי שמיר הוכיחו שאזרחים חמושים ומאומנים יכולים למנוע מעשי טבח כדוגמת זה שאירע במעלות.

אירועי שמיר עוררו גם התעניינות מחודשת בתפקידם של הקיבוצים בהגנה על הגבולות. היו מי שמצאו קשר בין האופי הקיבוצי לבין היכולת להתמודד בהצלחה יחסית עם איומים ביטחוניים, לעיתים תוך השוואה לתפקודם של יישובים אחרים שהותקפו. ההשוואות הללו השתלבו במתחים שבין קיבוצים לעיירות פיתוח ובין מזרחים לאשכנזים בשנות השבעים.

בחוברת זיכרון שהוצאה בשמיר במלאת שלושים להתקפה הופיעה רשימה בשם "יום דמים ותעוזה" - כותרת המשקפת את זיכרון האסון הקשה של הירצחן של שושנה, עדנה וג'ודי, לצד גאווה על תפקוד חברי שמיר. עם זאת, נראה שהשיח הפומבי הדגיש את הגבורה והחוסן והצניע את הפחדים והטראומות, של ילדים ומבוגרים כאחד. אחת מעובדות המכוורת נזכרה: "אנחנו קיבוצניקים וישראלים ומצופה מאתנו להיות קשוחים, לנשוך שפתיים ולהמשיך". דוד יהודאי, מנהל המכוורת, כתב שנה לאחר האירוע: "ברגעים הקשים ביותר לא נרפה מהתקוה כי בוא יבוא השלום. עזה התקוה כי עוד צפויים לנו ימי חדוות יצירה מלאה. עוד תשוב השמחה ללבנו, עוד ימתיק הדבש גם את חיינו. ועד אותו היום נמשיך בעשיה היומיומית האפורה. נעמוד מול האתגרים. ובשעת הצורך גם עם הגב אל הקיר, כי ברירה אחרת אין".

וכך, לצד המורשת המקומית, אפשר לחשוב גם על המשמעות הלאומית של יום הדמים והתעוזה של שמיר - בראייה לאחור ובמבט בן ימינו.

ליוני קמתי ליום לימודים רגיל, אבל ליוותה אותי תחושה שמשו עומד לקרות. מעין ציפייה לידיעה (בשורה?). באותו בוקר התקיים משחק כדורסל בין הבנים הבוגרים למורים בעיינות ירדן. היינו באולם הספורט ואני זוכרת את עצמי נשענת על קיר האולם ומתבוננת בדלת הכפולה, מחכה שמישהו יכנס ובפיו הידיעה. תוך דקות זה אכן קרה - יוסי בטר, המורה לחינוך גופני - נכנס לאולם הספורט והודיע שיש בשמיר אירוע של חדירת מחבלים ועל כולנו להיכנס למקלטים. המחשבות התחילו להתרוצץ בראשי ומעין תפילה שעדנה תהיה בסדר; שאולי היום לא עבדה במכוורת. אבל דאגתי לה מאד. לקחתי נייר וכתבתי עליו. אמרתי לעצמי: מי יאמין לי ש"ידעתי" ש"הרגשתי שמשו קרה"? יצאנו מהמקלט וישבנו על הדשא ואני שוב מחכה לבשורה. הגיע מוטלה ברן וקרא לי. אמרתי לו רק: "אני יודעת" ונתתי לו את הפתק שכתבתי. הוא שאל מי סיפר לי ועניתי לו שפשוט ידעתי. שנים שאלתי את עצמי מה עלה בגורלו של הפתק שלי. ואז, לפני שנתיים, בזמן הקורונה, כשסידרנו את שולחן הזיכרון במרפסת עם כל החוברות וקטעי העיתונים מיום ההתקפה, מצאה כלתי שני את הפתק שהודפס בעלון הקיבוץ באותו זמן. כלומר - הפתק אינו פרי דמיוני. הוא אכן קיים.

הנסיעה הביתה לשמיר באותו יום הייתה איומה. הראש מתפוצץ ומנסה להבין. אני בסך הכל נערה צעירה והאירוע כל כך פתאומי וכל כך אלים. אני זוכרת כל פרט - את שורת הצפצפות שעמדה לצד בית ההורים (מגורי מתי חלפי היום), את הנעלים שנעלתי (כפכפי עץ) ואת ההורים שחיבקו אותי וככו איתי ברגע שנכנסתי הביתה. אבא התיישב על הרצפה וביקש סיגריה אחרי שכבר שנים לא נגע בסיגריות. אמא הייתה מאופקת יותר ומאד שפופה, ואני ישבתי איתם וכולנו בכינו בשקט. באחד הימים שלאחר מכן אמא אמרה לי משפט שנחרט בזיכרוני: "תיזכרי תמיד שאת אחותי הרגו הנאצים ואת אחותך המחבלים. רק בגלל שאנחנו יהודים". על המשפט הזה חזרתי וסיפרתי גם לילדיי. כמה משמעות הוא מקבל היום לאור התעוררות האנטישמיות בעולם המערבי ...

מסע ההלוויה היה רב-משתתפים; אפילו צוותי טלוויזיה היו. אבל בשבילי הוא הצטמצם לכדי אני וההורים. רק מעל הבור הרמתי עיניים להביט ביענקל'ה ובאחיותיי. הכל כמו נלקח מסרט אימים. לאחר שנסתם הגולל התישבו מאיר ויולי על שפת הבור ומיאנו להיפרד מבתם הבכורה. את המראה הזה לא ניתן יהיה למחוק מזיכרוני לעד.

50 שנה להתקפת המחבלים בשמיר - הזיכרון שלי

יכשאדם עובר טראומה מטלטלת הוא ישחזר בראשו את השתלשלות העניינים חזר ושחזר. במקרה שלי, כבר חמישים שנה שאני חוזרת לאירועי אותו היום. לפני שאפרוש לפניכם את מחשבותי ורגשותי הייתי רוצה לציין משהו שעבורי הוא מאד עוצמתי, ואני בטוחה שלא רק בשבילי: ההשפעה של אירועי השבעה באוקטובר 2023 על פצעי ה-13 ביוני 1974. בשעות הראשונות של אירועי אוקטובר 2023 ואפילו ביום-יומיים הראשונים עדיין לא הבנתי מה קרה. אבל האימה הישנה שהייתה טמונה עמוק בתודעתי, של חדירת הרוע אל תוך קירות מבצרי, הציפה אותי שוב וביתר שאת. הידיעה שהזאבים שוחרים לטרף והבית פרוץ היא משתקת. שנים חלמתי איך מפלצות האדם יורדות במורדות הגולן ונכנסות לשמיר לעשות בנו שפטים, וזה קם לתחייה לנגד עיניי בשבעה באוקטובר.

הייתי בת 14 כשחדרו המחבלים לשמיר ורצחו את שושנה, עדנה וג'ודי. אני זוכרת כל שעה ביום הזה. חלק מהדברים כתבתי כנערה עוד בעת האירוע. הייתי בעיינות ירדן באותו בוקר. בערב שקדם לו היה בשמיר סרט ועוד החלפתי עם עדנה, אחותי הבכורה, כמה מילים טריוויאליות שבדיעבד קיבלו משמעות גדולה משום שהיו השיחה האחרונה שלי איתה. בבוקר ה-13

הימים הבאים עיצבו במידה רבה את חיי. זיכרונות רבים שהודחקו במשך יובל שנים עלו והציפו אותי לאחר שואת אוקטובר. אני זוכרת את הבדידות. לא זוכרת שום כתף תומכת או אוזן כרויה לשמוע את תחושותיי. וגם פחד גדול: אנחנו היינו בכיתה ח', בסוף שנת הלימודים. כבר גדולים. אבל בבתי הילדים קבעו שיישן מבוגר עם הילדים. בכל בתי הילדים, גם בזה שלנו (מועדון הנעורים של היום), הותקנו מנעולים על דלת הכניסה וכל ילד קיבל מפתח. אבל היינו לבד כלילה. זו הייתה חופשת קיץ ובכל לילה ישבנו ושיחקנו קלפים ביחד עד שהפציע השחר. דיברנו מה נעשה אם יבואו מחבלים - איפה נתחבא, איך נברח. פחד אמיתי ותחושת בדידות.

גם בתוך המשפחה הייתי בודדה מאד. ההורים נפלו זה על זה והיה מאד קשה להיות במחיצתם; הם היו מרוסקים. האחיות שלי היו שקועות בענייניהן הפרטיים ואני הסתובבתי עם כל מי שהיה מוכן להיות במחיצתי. חברתי ליענקל'ה ורביב ולכלבה דפנה אדומת השיער. ביליתי אצלם את רוב שעות אחר הצהריים. אפילו נסעתי איתם לחופשה בים סוף. יענקל'ה היה מכיל, ורביב צעיר ממני רק בשש שנים היה כמו אחי הצעיר. האמת היא שעד היום הקשר עם יענקל'ה הוא כמו עם אח - דם מדמי ובשר מבשרי, וגם עם רביב נשמרת קרבה רגשית הדוקה לאורך כל השנים. בהמשך אני זוכרת שהפכתי לנערה פרועה ולעומתית. בודקת את הגבולות ומתגרה בגורל. לבסוף נכנעתי והתבגרתי.

ובחזרה לכאן ועכשיו: המלחמה בארץ גרמה לי להצפה רגשית ולפחד בלתי נשלט. כל מה שכאילו לא היה בי כל אותן שנים, מאז, התפוצץ לי בפנים באוקטובר. אני כבר לא בת 14, אני בת 64 עם משפחה ואפילו נכד. גדלתי והתפתחתי. אפילו ידעתי שיהיה לי טוב לחזור לשמיר. אבל דבר אחד לא השתנה - הרוע הבלתי נתפס והשנאה המושרשת ליהודים, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכולתינו.

אני שוב בגלות, אבל מתגעגעת ויודעת ששמיר הוא הבית שלנו ושאליו נשוב. חשוב היה לי לכתוב ולספר את הסיפור שלי. יהי זכרן של הנשים המופלאות שנרצחו באכזריות ברוך לעד.

נדוש הוא לומר כי מוזרים דרכי גורלו של אדם. אולם קשה להשתחרר מהרגשה זו כאשר אתה מהרהר בדרך חייה ומותה של ג'ודי. לפי מה שסיפר לי ג'ונתן, או מוטב שנקרא לו בשמו העברי יונתן, נולדה ג'ודי באוקלנד, הכרך של ניו-זילנד, למשפחה מעורבת. האב נוצרי והאם יהודיה, בת למשפחת מהגרים מרומניה בשם מוסקוביץ'. אם גם קראו ההורים לבתם ג'ודי, כלומר יהודית, לא היה בדעת האם להחזיר בבתה את ההכרה כי יהודיה היא. מי שדאגה לכך הייתה הסבתא, אם אמה, שהגיעה לניו-זילנד עם הוריה בהיותה ילדה, ושלקבודה קראו לג'ודי בהולדתה גם בשם נוסף - אסתר, כשמה של סבתה. ג'ודי הגיעה לשמיר כחודש לפני שנרצחה, ולא הספקנו עוד להכירה. היא באה כאורחת על מנת להכיר את ישראל ואת שמיר, הקיבוץ שאליו נקלעה במקרה. רק להציץ ולחזור, אך היא הציצה ונפגעה, ואין כאן לצערנו מליצת לשון אלא אמת איומה. הצעירה מניו-זילנד, שדבר לא היה לה עם בעיותינו בישראל ובשמיר, נעשתה בדרך המקרה לקורבן מציאותנו המיוחדת. וכך הייתה האורחת שזה מקרוב באה, לחלק בלתי נפרד מקיבוצנו, חברתנו במותה. זכרה יהא צרור לעד בתולדות שמיר עם זכרן של חברותינו שאותן פגשה רק ימים מספר לפני הרצח.

אין לג'ודי קבר בשמיר. יהיו אפוא שלושת הברושים שנטע יונתן עדות לקשר שנקשרה ג'ודי אל שמיר ואל נופה.

ג'ודי עם בן זוגה ג'ונתן

ג'ודי - הנערה שהציצה ונפגעה / חיים כנעני

פורסם בחוברת "שחורים פרחי הצוף" שפורסמה ביום השנה הראשון להתקפה, 13.6.1975

בחבורת המתנדבים הגדולה ששהתה בשמיר ביוני 1974 הבחנתי בזוג הצעירים מניו-זילנד. כמעט בכל בוקר מאז בואם במחצית מאי, ראיתם יושבים באותו מקום בחדר האוכל, ליד אותו שולחן, קרוב לדלת הכניסה. שיער שניהם ארוך, שלו ארוך משלה. שערותיו בלונדיניות, ושלה שחורות. הוא גבוה ורזה, היא נמוכה, ממושקפת. במשך השנים הגיעו אלינו מתנדבים רבים מארצות רבות. שני אלה, ידעתי, הם הראשונים מניו-זילנד. עוד מדינה נוספה באוסף המדינות שצעיריהן באו להתארח ולעבוד בשמיר. את שמותיהם של בני הזוג לא ידעתי.

באותו בוקר ה-13 ביוני, כאשר הקרב סביב המכוורת היה בעיצומו, ראיתי אותו מסתובב ללא מנוחה בגזרה שעליה הייתי מופקד. אמרו לי שהוא דואג ומחפש את חברתו יהודית. היא עובדת במכוורת. אי אפשר היה עוד לדעת דבר ברור ממה שהתרחש שם. יכולנו רק להרגיעו שעובדי המכוורת הלכו לאכול עוד לפני שחדרו המחבלים, וגם יהודית בוודאי איתם. היה גם מי שסיפר שנדמה לו שראה אותה. יותר מאוחר הגיעה אלי ידיעה שנרצחה מתנדבת בשם ג'ודי. לא לשווא חרד יונתן - ג'ודי, הבנתי, היא יהודית.

זיכרונות מהתקפת המחבלים על שמיר /

מרליס מוזר-כהן

מרליס מוזר-כהן הייתה מתנדבת משווייץ שעבדה במכוורת. דבריה התפרסמו באתר הפייסבוק של שמיר. תרגמה מאנגלית: נעמה אבני-בייפוס

13 ביוני 1974. קיבוץ שמיר הותקף אתמול על ידי טרוריסטים.

הגעתי לשמיר ב-28 לפברואר כחלק מקבוצה של כ-15 מתנדבים משווייץ, כדי לשהות בקיבוץ שלושה חודשים. ב-12 ליוני הורשיתי להצטרף לבן זוגי שלמד באולפן, לטיול של חברי האולפן דרומה לחצי האי סיני.

ב-13 ביוני נכנסתי לשנרקל בים ליד חוף נואיבה, כשהבחנתי בחלק מאנשי הקבוצה גוהרים ביחד מעל מקלט רדיו. זו הייתה שעת צהרים ואני מיהרתי לצאת מהים ולהצטרף אליהם. מהם שמעתי שטרוריסטים אנשי החזית לשחרור פלסטין חדרו לקיבוץ, ושיש הרוגים במתקפה. החדשות גרמו לסיומו המידי של הטיול ולחזרתנו לשמיר, שנמצא בחלקה הצפוני של ישראל. האוטובוס נעצר בדרך במחסומים רבים, אבל כששמעו לאן פנינו מועדות אישרו לנו מיד לעבור. בהפסקה באילת התקשרתי להורי שבשווייץ להודיע שאני בסדר. ודבר לא קרה לי. הם אפילו לא שמעו את החדשות. הגענו לשמיר לקראת חצות ונפלתי מיד למיטה. למחרת קמתי ושמעתי את פרטי האירוע. בחוץ התגודדו

אנשים רבים והסתובבו גם כתבים שונים שאיתם לא רציתי לדבר. חזרתי לחדרי ונשכבתי על המיטה. זמן קצר לאחר מכן נכנס יונתן, ארוסה של ג'ודי, לחדר. ג'ודי ואני עבדנו יחד במכוורת. הוא הביא עמו תיק עם בגדים, היו אלה בגדים שנתתי לג'ודי רק יומיים קודם לכן, כי לא רציתי לקחת אותם איתי בחזרה לשווייץ. יונתן אמר: החזרתי לך את כל הבגדים שנתת לג'ודי חוץ מהחולצה עם חור הכדור שנורה בה. הייתי בשוק.

To my fellow volunteer, Judy

You have always had a special place in my heart ever since the late Surika came to the volunteer's bar and told us about the terrorist attack at Shamir. For most of us volunteers, it was our first experience hearing about a terrorist attack first hand.

I found myself the following day at your memorial stone talking to you. I made a promise to you to keep your memory alive. On each Memorial Day I stand by your side with tears in my eyes.

I have come to think of my relationship to you in 3 simple words: A duty, A privilege, but most important An honour.

I hope your family in New Zealand know that your sacrifice at Shamir will never be forgotten.

In the name of all ex-volunteers, you are our hero, Judy.

Kari Lunder

לחברתי המתנדבת, ג'ודי,

תמיד היה לך מקום מיוחד בליבי, מאז ששוריקה ז"ל באה למועדון המתנדבים וסיפרה לנו על הפיגוע בשמיר. לרובנו, המתנדבים, זו הייתה הפעם הראשונה שבה שמענו על פיגוע ממקור ראשון.

למחרת מצאתי את עצמי ליד אבן הזיכרון שלך, מדברת איתך. הבטחתי לך לשמור את זכרך חי. בכל יום זיכרון אני עומדת לצידך עם דמעות בעיניים.

התחלתי לחשוב על הקשר שלי אליך בשלוש מילים פשוטות: חובה, זכות, והכי חשוב - כבוד.

אני מקווה שמשפחתך בניו זילנד יודעת שההקרבה שלך כאן בשמיר לעולם לא תישכח.

בשם כל המתנדבים לשעבר - את הגיבורה שלנו, ג'ודי.

קארי לנדר

ואני דומה לאמא (חלוקה לא מדויקת). בשבילי זאת מחמאה גדולה להיות דומה לך. מפיסות המידע שסיפרו לי ומאיר שהספקתי להכיר אותך (לא היה לנו הרבה זמן משותף כנשים בוגרות) - היית אישה שהייתי גאה להיות דומה לה.

לפעמים אני חושבת מה עוד היית עושה? אילו כישורים וכישרונות היית מגלה בך? סקרנות כזאת. הכדים שעשית בחוג קרמיקה, יפים וטובים, מקשטים את הבית שלי, רמז לדברים שלא הספקת...
נטע

קשה לי לכתוב על העבר כשהגליל שאותו אהבת כל כך בוער, הארץ כולה תוהו ובוהו והרוח, הנפש, סוערת ומתקשה להתרכז.

נסעתי היום על כביש תשעים צפונה, ותוך כדי מחשבה מה אכתוב צץ ועלה לי זיכרון מאותו היום, מאותו הכביש, והוא בהיר ונהיר, חד וברור, כאילו זה היה אתמול ולא לפני חמישים שנה: אני יושבת במונית שלקחתי יחד עם נועה מאוניברסיטת חיפה לשמיר, כשבחדשות כבר מדברים על הפיגוע אבל לא אומרים שמות. הבטן מתהפכת, החשש מתחיל לטפס ולחנוק את הגרון ואני מבקשת, מתחננת בפנים - רק לא אמא.

אבל התחינה לא עזרה ואת הבשורה המרה קיבלתי בשערי הקיבוץ.

כל כך חבל לי אמא, שלא זכית לראות את כל נכדיך ונכדותיך, היית כל כך שמחה ונהנית מהם והם ממך. והיה גם נחסף ממך לאבד בן במלחמה.

חמישים שנה - חיים שלמים. משפחתך גדלה, התרחבה, כאבה ושמחה. אבל את חסרה. נמשיך ונזכור אותך באהבה וגעגוע.
חיה

אמא שלנו

יום חמישי זאת הדקה התשעים כדי לכתוב לעלון הזיכרון. כך נעמה הדגישה לי. הדקה התשעים, חמישים שנה אחרי, ואנחנו בתוך כאוס וטירוף שקשה לתפוס.

הדקה התשעים, אבל דווקא היום אני מתרוצצת בכבישי השרון, אוספת חבילות מאנשים, עושה קניות של ציוד שאמור להגיע לגליל המערבי. הראש שלי מלא בכל מיני "צריכים" (צריך ברבים) דחופים ואין בו מקום לסימן הזה בלוח השנה: חמישים שנה לפני ... אין זיכרונות מהזמן ההוא בכבישי השרון.

לפני חמישים שנה הייתי בשמיר (היחידה מכל המשפחה), במקלט, עם הילדים שטיפלתי בהם, עם קבוצת ירדן ופרויקט שבאו בריצה למקלט שלנו כי המחבלים היו ליד ירדן, עם מאיר אבני שחיכה לי במעלה המדרגות חיוור כסיד, שואל אם ראיתי את אמא שלי (לא, לא ראיתי, למה אתה שואל? למה שאראה?). לא חשדתי בכלום.

רק כשהודיעו שהכל נגמר ופרצנו בקריאות שמחה ואמנון הרדוף, שבא לשמור עלינו אמר: אל תשמחו יש להם שלוש בנות ערוכה, רק אז הבנתי מה מאיר שאל. במשפחה שלנו יש חלוקה לא רשמית: חיה דומה לאבא

קודמות, מזמנים אחרים...
זיכרון: אני מרכז משק חדש, צעיר וחסר ניסיון ואפילו קצת נרגש... במזכירות פוגש את שושנה (מרכזת ועדת חינוך) ואני לומד את השקט והמתינות ומוקיר את התבונה כשומע את העצה הטובה גם בנושאים שאינם בתחום החינוך.

ועוד זיכרון: עדנה (שכנה שלנו) ישובה על המדרגה שלפני דלת חדרה, חולצת נעליים, הזמן נדמה לי שבת בבוקר, חוזרת מאיזה גיוס מיוחד במכוורת. "צריך להספיק משהו עד מחר בבוקר..." היא מסבירה. מחליפים עוד כמה מילים.

בבנין קראנו לה הקטנה, שם חיבה עם הרבה חיבה! נכנסים מדי פעם לחדרם לשמוע שירים מתקליטים או לדסקס איזה עניין עם יעקב. זמנים אחרים ורחוקים כל כך...

האדם כאשר הוא חי נחצב כתבנית בזיכרון, וכשמת ממשיך לחיות בתוך אותה תבנית אשר חצב בזיכרוןם של כל שהכירוהו וחיו עמו ואהבו אותו. ועם חלוף הזמן נשמרת לה התבנית כפי שהייתה רק מרוחקת משהו ואולי גם נקייה יותר.

אתם בני המשפחה הקרובים נושאים עמכם את הכאב יום יום ושעה שעה, ואילו אנחנו הקרובים פחות נושאים אותו עמנו קצת פחות וקצת מהצד ולא תמיד מורגש... אבל זוכרים!!!

השנים שחולפות, כשם שאינן מיטיבות אתנו בני התמותה בשוחקן את גופנו ובחורצן חריצים על פנינו, כך לפעמים הן מיטיבות עם האדמה והנוף כשהן מעגלות ומיישרות ומוחקות... מקום שהיה בו כביש ישן והרוס הוא היום מדרכה וגינה ובית. מקום שהיה שדה קוצים זרוע בורות מפצצות הררנ"ט הוא היום דשא שלם וירוק. קיר הרוס ומפויח הוא היום דלת וחלון ותמונה. רק מקום אחד נשאר בדיוק כפי שהיה אז באותו יום, לפני 15 שנים: זהו השביל היורד מהפינה הצפונית של הבריכה אל המכוורת, הגדר, צינור המים, ביתן החימום, קיר הפח ופגיעות הכדורים שעליו.

ונותרו הזיכרונות והתמונות שבזיכרון...

תמונה ראשונה: אנחנו רצים לכיוון הבריכה (אנחנו בקבוצה של חברים שנאספה במקרה לקריאתיו של נחמי בחדר האוכל). מנסים להגיע למקום הטוב ביותר שממנו אפשר לחסום ולהגן על בתי הילדים. משמאל קולות הירי של המחבלים שאינם נראים עדיין, ומימין קולות הנפץ של הררנ"טים הנופלים בשדה הקוצים בסמוך למשק הילדים הישן. יעקב, שרץ לידי, זורק פתאום מתוך ריצתו: "שמע, אני כמעט בטוח שעדנה ושושנה במכוורת". וכשאני שואל - למה? הוא אומר: "כי הן לא עולות לארוחת הבוקר" (והשעה בערך 08:40 בבוקר).

ואז הזעם והתסכול וחסר האונים. אנחנו יודעים בעצם שזה כמעט בלתי אפשרי עוד להציל, אבל בכל זאת

נאחזים בתקווה - אולי הצליחו לברוח, אולי מסתתרות או מוחזקות בחיים.

תמונה שנייה: הפיצוץ הגדול בסוף, הכל נגמר, פתאום שקט... רק רעשי האש המכלה כל שעוד נותר בחוץ. מסביב הכל אפוף אבק ועשן וריח חריף של שריפה חודר לכל נקב בגוף. נכנסים פנימה לתוך הבית מבעד לענני הדבורים, עדיין מקווים לנס... וניצבים בסוף נוכח ודאות המוות: שתייה, שושנה ועדנה, רכונות על שולחן העבודה, ישובות במקומותיהן... יריות!

ויש גם זיכרונות אחרים ותמונות אחרות משנים

למכתשים כנראה: עדנה התעקשה, בשארית כוחותיה ובצורה לא לגמרי מובנת, להמשיך ולא להיפרד בעלייה קשה מאיזה תרמיל ענקי עם ציוד ואוכל שנפל בחלקה לסחוב. משימה שלא כל כך התיישבה עם הוויית הפנימית. מאוחר יותר עדנה ידעה לשקול את צו התנועה בצורה חופשית יותר, שהביאה אותה לתקופה מסוימת אל מחוץ לקיבוץ, ואחר כך בחזרה הביתה. עדנה הייתה צריכה להיות היום אשה בשלה לקראת סוף שנות הארבעים לחייה, חופשיה לפעול במסגרת הזכות הטבעית לבחור לעצמה ולמשפחתה את מקום מגוריה, השכלתה, מקצועה ומקום עבודתה, ועוד דברים רבים שלנו התאפשר לעשות במהלך 20 השנים שעברו. ג'די לא הייתה עדיין מוכרת בשל שהותה הקצרה

והזמנית בקרבנו. מותה באותו יום קטע בוודאי שרשרת מורכבת של התלבטויות ואפשרויות בחירה בין מולדתה הרחוקה לבין הארץ או המקום הזה, ודברים יפים נוספים שהחיים מזמנים לאנשים צעירים.

הרצח שהתחולל לא רחוק מכאן באותו יום העביר בכמה דקות שלוש

נשים טובות, תמות ויקרות ממדור החיים והמעשים, ההתלבטויות והבחירה, למדור העצב, הזיכרון והגעגועים, שאין בו אפשרויות פתוחות ואין בו הסתברויות למה שעוד עשוי או עלול לקרות. וגם מילים וקלישאות חיוביות אשר אכולי תקוות שכמונו טורחים לשנן לעצמם ולאחרים, על כך שמתקרבים הימים אשר יפצו אולי על השכול והאובדן, אינן יכולות לבטל את העצב או להיטיב את הזיכרון או לדכא את הגעגועים.

אני מבקש, בשם המקום הזה ויושביו, להודות לכם, אבות ובנות ובני המשפחות, על כך שבדרך השקטה כלפי חוץ, המכובדת והיצירתית שבה הנכם נושאים את הכאב מהיום ההוא ועד היום, הקלתם, בבלי דעת אולי, גם עלינו את משא ההתמודדות עם השכול שפקד אתכם ואותנו.

(שמיר, 13.6.1994)

משפחות יקרות, אורחים וחברים,

תקופה ארוכה כזו שעוברת על אנשים ועל המקום אכן הופכת את האירוע הקשה להיסטורי, לא רק מבחינת האסון, האבדה והלחימה, אלא גם מבחינת הזמן שעובר. ידברו כאן היום מפקדים ולוחמים על תושייה, התארגנות ולחימה, באשר הייתה כאן באמת תופעה יוצאת דופן של היחלצות מהירה מול רשעות רצחנית שפלשה פתאום לתוך חיים שלווים, וכמו נפתח תיק בלתי שגרתי היכן שמתעדים ולומדים דברים מהסוג הזה.

אני רוצה דווקא לחזור אל מה שנפסק וחדל באותו יום: חייהן של שלוש נשים. יש בארץ הזו ובאזור הזה, בתודעה הכללית והפרטית, מין קובץ מידע סמוי, משהו שיודעים אותו, לא משלימים אותו ומדחיקים, מי יותר ומי פחות: הנסיבות

הביטחוניות והמדיניות עלולות לקפח את חייהם של חלק מאיתנו, המשתתפים בצורה זו או אחרת בתהליך יצירת ואחזקת הביטחון, בצבא ובמקומות אחרים. שושנה ועדנה וג'די לא היו מיועדות להשתתף לאותו חלק, ואני מניח שגם

לא חשו כך בתודעתן הפרטית.

עד לאותו יום, לאותן דקות, הן פיתחו וטיפחו בוודאי, עד כמה שאפשר לשער, תוכניות וחלומות, כל אחת על פי דרכה וליבה.

שושנה הייתה כנראה לוקחת לה עוד קצת זמן להתלבט לפני החלטה האם להגדיר את עצמה כממשיכה להתקדם ולהשקיע עצמה בעבודה ובאחריות במכונת, או להיענות פעם או פעמיים נוספות לבקשות שתחזור לתת פתרונות למערכת החינוכית או החברתית של הקיבוץ. שושנה הייתה בעצם עוד במיטב שנותיה והייתה זוכה לפחות בעוד תשע שנים טובות עם ילדיה ונכדיה עד האסון הבא שיירד על משפחתה.

עדנה נשארה בזיכרון אשה-נערה, יפה, עדינה ושקטה, חכמה ומנוסה יותר מרובנו בני גילה אז. בזיכרון הפרטי משום מה חוזרת על עצמה תמונה מטיול תנועה,

צילום: אברהם אילת

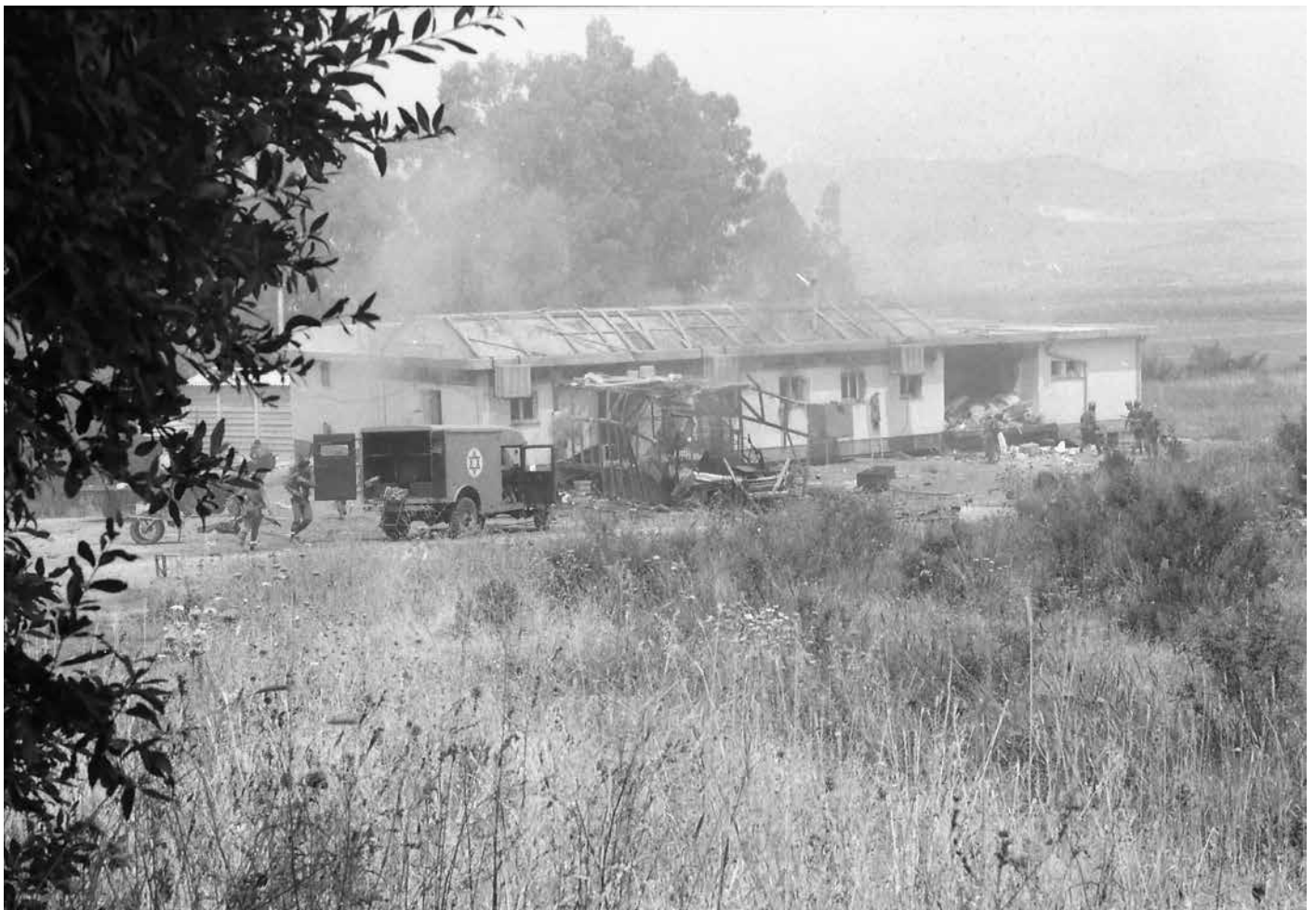
השישיה לטיול בוקר לאזור האומגה ומתקני המשחקים (היום מגרש הכדורסל של חברת הילדים). הם שמעו יריות, אלה שהמחבלים ירו לכיוון גיא בן אפרים. דליה רון, המטפלת, באה בריצה ויחד עם סבתא ליבי הן ירדו עם הילדים למקלט הקרוב.

די מהר נודע לנו מה קרה וזה היה נורא, כמובן. אני לא זוכרת מי הודיע לנו, אבל היה מין ענן כבד של דיבור ומידע ושמועות מעל כולנו. בהמשך הגיעו לקיבוץ הרבה אמצעי תקשורת, כולל דוברי אנגלית. לא היו אז הרבה אמריקאים בשמיר, אז הם ראינו את אריה והוריו.

יש זיכרון שמלווה אותי מאז: ערב לפני ההתקפה הוקרן בקיבוץ סרט, באטריום של חדר האוכל, ולידי ישבו עדנה ושושנה. שמעתי אותן מדברות קצת על העבודה מחר ומסכמות להיפגש. אחר כך עדנה יצאה, ואני אחריה. אני זוכרת שהיא הלכה קצת לפני, ליד שיח הוויסטריה הגדול שעמד פעם ליד המדרכה היורדת לבתים. אני זוכרת אותה כמו היום, צועדת שם, ואת השיחה הקצרה בינה לבין שושנה. והזיכרון הקטן הזה לא עוזב אותי מאז.

צילום: אברהם אילת

זה זיכרון קשה ועצוב. באותה תקופה גרנו בבית הסמוך לביתי הנוכחי, איפה שגרה היום נוי לוי. עמירם, הבן הבכור, היה בן שלוש ועפרה, הבת השנייה, בת חודשים וחצי. הוריו של אריה, סבתא ליבי וסבא ג'ק, בדיוק באו לביקור ארוך מארצות הברית וקיבלו כאן חדר אירוח. הם היו באים מדי פעם, מביאים לנו מאכלים טובים וויסקי טוב. בארץ עוד לא היו אז מצרכי יסוד אמריקאים כמו קטשופ וסירופ מייפל, אז כדי להתפנק היינו נוסעים איתם לאכול בחוות ורד הגליל ומרגישים קצת אמריקה... על כל פנים - באותו בוקר הייתי בבית עם עפרה, כשלפתע נשמעה דפיקה בדלת ומשה שחם צעק מבחוץ: "יש מחבלים בקיבוץ. תרדי למקלט". ירדתי, והיינו שם רק עפרה ואני ועוד פועל בניין ותיק ונחמד שעבד בשמיר הרבה שנים. לא ידענו מה קורה והיינו מודאגים. בסוף החלטתי להציץ החוצה וראיתי קבוצה של חברות ותיקות, עובדות המתפרה ובהן גם יולי אבני, שעמדו על הדשא. אף אחד מאיתנו עוד לא ידע כלום. עמדנו בחוץ, דיברנו והמתנו לחדשות. בינתיים נודע לי שסבתא ליבי, שהלכה מוקדם יותר לבקר בבית הילדים של עמירם (גנון גפן של היום) החליטה לצאת עם

פיטר פן / סער דניאל טל

כבר לא מעט זמן שאני מבקש מעצמי לזכור שאני אנושי.
והיום זה קרה, נזכרתי.
היום ככה פתאום התחילו להן לזלוג דמעות, מתוך מלא מחשבות,
מתוך מלא מלחמות פנימיות.
זלגו להן דמעות של תפילה, דמעות של פריקה והקלה
אחרי ואחר תקופה ארוכה.
דמעות שהציפו בי תחושת ילדות שרוצה רק שלום ותמימות.
רוצה אהבה, רוצה לסמוך ולבטוח אפילו במי שרע.
רוצה לדעת שלכל מחלה יש תרופה
רוצה לדעת שלכולם מגיעה אהבה.
רוצה לדעת שבאמת הכל לטובה.
רוצה להתאזן חזרה.
רוצה קרקע מיטיבה וטובה
וגם איזו מילה טובה.
רוצה זרימה, צחוק והרגשה נעימה
רוצה לרגע להשתחרר ללא הכרה.
ואפילו פיטר פן בא לבקר
בדמיון המופלא
אס, אתי דמעה אחר דמעה
לחש לי איזה סוד
שמחכה לי הפתעה,
הפתעה כזו שתשאיר את לבי בתדהמה גדולה גדולה.
שכל ההמתנה הייתה שווה.
ושהנה ממש עוד רגע
מגיע גל של אהבה.
ואז הוא זרק לי "יא ילד של אהבה!
ברור שהכל לטובה!".
אמרתי לו תודה! מחכה שתקרא לי בחזרה.
הוא התחיל לעוף למעלה וכבר ממרחק שמעתי אותו
"אני אתך גם בעולם הזה וגם בעולם הבא".
תודה לכן דמעות,
שהזכרתן לי עולם שלם בכמה דקות.

סער דניאל טל הוא סטודנט לעבודה סוציאלית, גר בכפר הסטודנטים בשמיר
ועובד, בין השאר, בבית הקפה הקהילתי

פינת הטבע של עירית / עירית שני

המאה ה-19. הקק"ל נטע אותו כעץ יער לצד האורן, ובראשית ההתיישבות הציונית הוא שימש כשובר רוח. העצים ניטעו בשורות צפופות בשולי פרדסים ומטעים, ונופם הצפוף האט את עוצמת הרוח ומנע פגיעה בעצי הפרי.

הברושים הראשונים הגיעו לשמיר בערך עם האקליפטוסים שהובאו הנה לשתילה בחג ט"ו בשבט הראשון, אבל הם שימשו למטרה אחרת ונשתלו כשוברי רוח במטע הר. למי שזוכר - הנוף הצפוף שלהם נראה ממש כחומה.

הברושים מסמנים את המטע שהיה פעם

אולם האירועים טרם נבנה, ושכונת ה-24 עוד לא הייתה קיימת. הכביש הגיע עד למה שנקרא היום "מחסום ארז", ומשם הובילה מדרכה צרה לאורך גדר הבריכה עד למכוורת. שער הכניסה לבריכה היה מצד זה, וגשר נחמד חצה מעל לנחל. משק הילדים היה מאחורי חדר המלאכה, והבית שקבוצת "ירדן" גרה בו נקרא היום "חצב".

עובדי המכוורת היו הולכים על מדרכה זו לחדר האוכל ובחזרה, ובדרכם חולפים על פני הפתח האחורי של בית הילדים. היו שם מדרגות, שעליהן ישב באותו יום גורלי גיא בן אפרים. המחבלים הלכו בדרך זו בכוונה להגיע לחדר האוכל, וכך קרה שפגשו את ג'ודי ז"ל שחזרה מארוחת הבוקר.

אני עבדתי אז בנוי ויום אחרי ההלוויה פנה אלי חיים כנעני ז"ל, שהיה אז מזכיר הקיבוץ, וביקש שנשתול שלושה ברושים לציון המקום שבו נרצחה ג'ודי. שתלתי את הברושים, וכמובן שדאגתי להשקיה. השלט נוסף מאוחר יותר. פעם שמעתי אגדה מקומית המספרת שהברושים נשתלו על ידי החבר של ג'ודי, יונתן. אז כל אחד יבחר בסיפור המתאים לו ...

ברוש מצוי - *Cupressus sempervirens* משפחת

הברושיים. ברוש מצוי הוא מין הברוש הידוע ביותר בארץ והיחיד הגדל בה בר, והוא מוזכר במקורות כמה פעמים. זה עץ המחטני ירוק-עד, ומניחים כי בעבר היה נפוץ בארץ כצמח בר אך רוב פרטיו נכרתו. יש לו גזע מרכזי ישר המתרחב עם הזמן, והוא יכול להגיע לגובה של 30 מטר ולקוטר של 80 ס"מ. מהקורה המרכזית מסתעפים ענפים צדדיים ויוצרים נוף ייחודי בהתאם לזן הברוש. הזן הנפוץ נקרא ברוש אופקי, והוא מתאפיין בכך שענפיו מתפשקים לצדדים ונוף העץ הרחב והחרוטי נעשה צר כלפי מעלה. זן אחר הוא ברוש צריפי, שענפיו צמודים לגזע המרכזי ונופו צר וארוך, דמוי נר. בגלל צורתו זו מרבים לטעת אותו בבתי עלמין.

קליפת הברוש היא חומה-אפורה. היא אינה חלקה ולעתים גם דביקה בגלל הפרשת שרף. ברוש מצוי הוא עץ חד-ביתי, כלומר אצטרובלי הפריחה של הזכר והנקבה נמצאים על ענפים שונים של אותו עץ, אך לא באותו פרח. בתקופת הפריחה, ממארס עד מאי, מפזרים האצטרובלים הזכריים כמות רבה של אבקה אלרגנית צהובה הנישאת ברוח למרחק רב וגורמת לרגישים לה גירוי בעיניים ובמערכת הנשימה. אבקת הפרחים הנישאת ברוח מגיעה אל האצטרובלים הנקביים. הברוש ניטע הרבה בארץ החל מהמחצית השנייה של

הברושים והאנדרטה לזכר הנרצחות

זיכרונותיה של אסנת פיאנקו / שמעה וכתבה: איריס פיאנקו סרף

צילום: אברהם אילת

אחריו באו ברכב אמא שלי ואחי הצעיר דוד. כשנפגשנו דוד ניגש אלי וחיבק אותי, וזה היה מוזר כי לא נהגנו להתחבק. הסתבר שהם שמעו בחדשות שהיה פיגוע טרור במכוורת בשמיר וששתי חברות נהרגו. היה להם ברור שאני נהרגתי ולכן באו במהירות האפשרית. לאחר יום או יומיים הוחלט שנחזור לעבודה ונכנסנו לנקות את המכוורת. זה לא היה פשוט: זו הייתה שנה עם המון דבש וכל הדבש מהמכלים ניגר וכיסה את רצפת המבנה. גם המראות היו קשים, אבל ניקינו וזה היה עצוב וקשה.

אני חושבת שלקח לי זמן לעכל את המקרה, למרות שמטבעי אני לא אדם רגיש ולא מפחדת או לוקחת דברים קשה. פשוט הבנתי כמה מזל היה לנו שעלינו לחדר האוכל ולא נתקלנו במחבלים. לאחר שנים רבות שמעתי גם מהבנות שלי, ורד ואיריס, על הפחדים שלהן בעקבות המקרה.

אני זוכרת את נטע גילי שעבדה באותו הזמן בבית הילדים, עומדת בחוץ לבד ובוכה. אף אחד לא ניגש אליה ואף אחד לא באמת ידע בשלב ההוא מה קרה לאמא שלה. ידענו רק שהיא ועדנה נשאו במכוורת. זה היה קשה ואני מצטערת שלא ידעתי איך לגשת אליה ולא להשאיר אותה לבד. שנים אחר כך נעמה אבני, אחותה של עדנה ז"ל, באה לעבוד איתי במכוורת ונוצר בינו קשר טוב, כנראה גם בזכות המקרה הקשה. היינו יושבות ומדברות, גם שנים לאחר מכן, כשהיא באה לחופשות בשמיר. שמרנו על קשר עד היום.

הגעתי לשמיר מבית אלפא עם בני ארז, בן השבע, ב-1968, בעקבות איציק פיאנקו שעמו התחתנתי. ב-1969 ורד נולדה, ב-1970 איריס וב-1976 תמר.

בבית אלפא הייתי רפתנית, והיה לי חשוב להמשיך לעבוד בחקלאות. בשמיר הצטרפתי לצוות המכוורת והייתי אחראית על תחום מזון המלכות. באותה תקופה ידענו שיש ניסיונות חדירה ופיגועים של ארגוני טרור, אבל נאמר לנו ש"לשמיר הם לא יגיעו" ובסך הכל לא פחדנו. בבוקר ה-13.6.1974 סיימנו, רותי יפת, חדוה סגל ואני, את עבודת הבוקר בחדר מזון המלכות וניגשנו למבנה המרכזי שנקרא אז "הבית", חדר האריזה של המכוורת. הצעתי לשושנה ועדנה שנעזרו באריזה אבל הן אמרו שאין צורך ושככל מקרה הן לא יעלו לארוחת הבוקר. הן הפצירו בנו שנעלה אנחנו לאכול.

הטרקטור שבו רצינו לנסוע לא הניע, ויצאנו ברגל. לקחת את הטוסטוס שלי שחנה ליד הבית ונסעתי לחדר האוכל דרך הקיבוץ. אילו הטרקטור היה מניע היינו נוסעות בדרך אחרת ואולי נתקלות במחבלים... השעה הייתה סביבות שמונה וחצי. כשהגענו לחדר האוכל התכוננו במיצג של אברהם אילת "איך חדר האוכל נראה אחרי סרט" ונכנסנו לאכול.

נחמי הגיע וצעק שיש מחבלים וכל הגברים רצו לבתים לקחת את הנשק והתפזרו לעמדות. אני הלכתי לבית הילדים של ורד ושם נכנסנו עם הילדים למקלט. ורד הייתה בת חמש ואיריס בת כשלוש וחצי.

בשעת הצהריים אבא שלי הגיע באוטובוס מבית אלפא.

יום עם רצף של מקרים ומזל גדול

הגעתי לשמיר עם גרעין תמיר של השומר הצעיר. כבר הייתי חברה של מוטלה והתחתנו בשמיר בחתונה משותפת עם עוד שני זוגות. זו הייתה תקופה נהדרת וניהלנו את חיי החברה של הגרעין כקהילה בתוך הקיבוץ. אחרי החתונה יצאנו לשליחות מטעם התנועה בצרפת. כשחזרנו לשמיר יצאתי ללימודי הוראה ועד היום אני עוזרת לילדים לפי שיטת ציפורה כץ. ב-1969 נולד בננו הבכור איתי.

בבוקר ה-13.6.1974 עבדתי בכיתת ירדן, ומבחינתי קרו המון דברים שהם בגדר מזל. זה היה יכול להסתיים אחרת. באותו יום צביה, המטפלת הקבועה שעבדה איתי, נסעה מחוץ לקיבוץ, וכמחליף הגיע פרויקט לעבוד איתי ועם אביטל אשל. חלק מהילדים, ביניהם רביב מור, בנה של עדנה, למדו באותו היום בקיבוץ שכן ולא נכחו במקום. שני ילדים היו חולים ונשארו במיטות - יואב אילת ויסמין וגמן. אני הלכתי למרפאה עם כמה ילדים כדי לעדכן במצבם של החולים - זה היה אז תפקיד המטפלות. בדרך חזרה עברנו בחדר האוכל להסתכל במיצג של אברהם אילת "איך נראה חדר האוכל אחרי סרט", וכשחזרנו יישבנו לארוחת בוקר.

מחוץ לבית גידלנו תרנגולות, והילדים שסיימו לאכול היו יוצאים לתת להן את השאריות ולשחק בחוץ עד שהמטפלות מסיימות לארגן בפנים. גיא בן אפרים היה זריז וסיים ראשון לאכול. הוא יצא החוצה וראה את המחבלים (אנשים בלבוש שונה, עם נשק ונעליים אחרות) יורים לכיוון בית הילדים "תומר". בהמשך ראינו את סימי הירי על הקיר. גיא ברח בזריזות האופיינית לו ונכנס לבית להתריע. מיד אספתי את הילדים, השכבתי את כולם על הרצפה ורציתי לרדת למקלט הקרוב, שאליו יוצאים מדלת שבאמצע בית הילדים. מזל שפרויקט עבד איתי באותו יום והוא לא איבד את הראש. מיד אמר לי לרוץ עם הילדים למקום מרכזי יותר, מחשש שהמקלט ממולכד. רצנו לבית הילדים של בני איתי.

אני יודעת שאלמלא הלכתי למרפאה, ואם היינו אוכלים בזמן, כל הילדים כבר היו בחוץ בשעה שבה המחבלים עברו ליד בית הילדים. הכל היה יכול להיגמר אחרת! לאחר המקרה חייתי המון שנים עם כל מיני תרחישים בראש...

עם עדנה ז"ל ויענקלה היה לי קשר טוב, ועד היום אני בקשר אתו כשהוא מגיע לשמיר. שושנה ז"ל הייתה המנחה שלי כשהתחלתי לעבוד בחינוך. האירוע היה קשה מאד, אבל לא עשו איתנו או עם הילדים פעולות מיוחדות כדי לעבד אותו. זה לא היה נהוג אז.

מאיר עם עדנה | צילום: דב סגל

וסנדלים, וביקש ממני ומתמר (אפרת) לחזור לשמיר, שכן שתינו בנות קיבוץ שבעליהן מגויסים למילואים. התלבטתי מאוד. אמו האלמנה של חיים גרה בעמיר, ולא רציתי לעזוב אותה.

בסופו של דבר החליטו מירה וחיים לחזור לשמיר. באותם חודשים אירעו בצפון שני פיגועים מזעזעים - בקרית שמונה ב-11.4.1974, ובמעלות ב-15.5.1974. "האירועים הללו הכניסו פחדים לחיי, שיתפתי את חברי קבוצתי, 'אורן', וביטאתי את החשש שמחבלים יחדרו גם לשמיר, בדומה לדרך שבה עשו זאת בקרית ששמונה ובמעלות. זכורים לי דבריו של אחד מחבריי לקבוצה, שטען שאני משוגעת ושלא ייתכן דבר כזה בשמיר. איך הם יגיעו לכאן?! הוא שאל... לצערי הרב, במבט לאחור נראה שלא הייתי כל כך משוגעת."

"טלי, בכורתנו, נולדה ב-9.6.1974", סיפרה לנו מירה "בבוקר ה-13.6.1974 חיים עלה לנֶפֶח להשתחרר מהמילואים, ואני נותרתי בבית עם התינוקת, בת כמעט ארבעה ימים. לידה ראשונה... פתאום שמעתי יריות וכדורים שורקים מאחורי הבית, ולא הבנתי מה קורה. דבר ראשון הזזתי את מיטתה של טלי שלא תהיה מתחת לחלון, סגרתי את החלון והתריס והוצאתי את הקלצ'ניקוב שהיה אצלנו עוד ממלחמת ששת הימים. אמנם באופן בלתי חוקי, אבל הוא נתן לי המון ביטחון.

וואטסאפ מנעמה בייפוס, הנמצאת בימים אלה בארה"ב, ובו שאלה אם נוכל להיפגש עם מירה שילה לראיון קצר על הזיכרון המלווה אותה מיום התקפת המחבלים בשמיר... נענינו, כמובן, בחיוב ובהתרגשות.

מירה באה לביתנו בשבת בבוקר ושיתפה אותנו בחוויה שנצרכה בה מאז אותו יום נורא, ה-13.6.1974. הקשבנו רוב קשב לסיפור שאותו היא נושאת עימה חמישים שנה, ומצאנו את עצמנו בשיחה חברית, מרתקת ונוגעת ללב, שבמסגרתה העלתה מירה תמונות ותחושות מאותם ימים.

מירה, בת שמיר, נישאה לחיים שילה מעמיר והזוג הצעיר בחר להתגורר בעמיר. חיים התחיל ללמוד ברופין, היא מספרת, וגם אני כבר סיימתי את לימודיי. בשבת, ה-6.10.1973, בשעה 14:00 עבדתי ב"שיבוץ" בגן הילדים בעמיר עם חברתי הגננת שרה וייסברוד. שמענו את המיגים הסוריים שחגו למעלה ושרה אמרה: "מירה, פרצה מלחמה!". עניתי לה: 'איזה מלחמה?! חיים חולב ברפת, אני בהריון ... מה פתאום מלחמה? ...'. לדאבונו, בהמשך המלחמה שרה איבדה את אחיה יוסי, בן כיתתי, שריונר שנהרג ליד החרמון.

"בימי המלחמה הראשונים עבדתי בגן הילדים בעמיר, ובוקר אחד זכיתי לביקור מפתיע: מיליא שפכנר ז"ל, מזכיר שמיר, הגיע אלי לגן, לבוש במכנסים קצרים

צילום: אברהם אילת

נעלתי את הדלת והייתי מוכנה עם הרובה ביד לכל מה שיבוא. אם מישהו ייכנס - אני יורה! האם ידעתי להשתמש ברובה? ידעתי שאם לוחצים על ההדק הוא יורה ...

כעבור זמן קצר קיבלתי טלפון בהול מטובה'לה (רודקוב), מטפלת התינוקות האגדית, בקו שקישר בין בתי היולדות הצעירות לבין בית התינוקות. 'מירה'לה, היא אמרה, 'קחי את התינוקת ורוצי לבית התינוקות'. עניתי שאינני מתכוונת לרוץ לשום מקום, ושאיני מרגישה הכי בטוחה בבית. אמא שלי באה במהירות ממטבח הילדים. 'מירה'לה, היא צעקה, 'ש מחבלים בגן ירדן. נירית (בתה של יעל) שם וגם רמי (בנם של עודד וחנק'ה), וכל הילדים'. הצעתי לה להישאר אתי בבית ולהמתין ביחד. חיים סגל הגיע גם הוא בריצה וצעק: 'אל תצאו עכשיו לשם מקום'.

אחרי שעה בערך ביקשו מאיתנו לעבור למקלט שליד הבית של שוליא וג'יטה. אמא הייתה אתנו ועוד כמה מבוגרים. ישבנו שם וחיכינו, מבוהלים למדי. ואז התחילו להגיע שמועות שחברות נרצחו בתוך המכוורת. חיים שלי, שעלה לגולן, לא ידע עדיין שום דבר ... לא היו אז פלאפונים. רק בירידה מהגולן הוא הקשיב לרדיו והבין שהתרחש פיגוע נורא בשמיר. זו הייתה טראומה קשה מאד. אסון נורא. ידענו כבר מי הנרצחות - שושנה גלילי, עדנה מור וג'ודי סינטון זיכרון לברכה.

ואני, עם תינוקת בת ארבעה ימים שעדיין לא יצאתי איתה לשבילי הקיבוץ ... מה אעשה? אצא החוצה עם התינוקת ואנשים יברכו אותי כשברקע האסון הכבד שפקד את כולנו? בנוסף, לא ידעתי מה לעשות עם טלי שהייתה תינוקת לא רגועה, בלשון המעטה. רציתי מאד להשאיר אותה איתי בבית, אבל חיים חזר ללימודים ואני נשארת לבד עם תינוקת קטנה, כשהאירועים הטרגיים בשמיר ולפני כן בקרית שמונה ובמעלות כל כך קרובים ומלווים אותי כל הזמן. כל רשרוש מתחת לחלון החזיר אותי לרגעי החרדה. הפחדים הללו שברו אותי והחלטתי להעביר אותה לבית התינוקות, שם יש השגחה ושומרי לילה".

כעבור שנים, ב-28.8.2016, פקד את מירה והמשפחה אסון כבד. חיים נהרג בתאונת אופניים קשה. נוכח הטרגדיות ששניהם חוו החלו מירה ויעקב מור להתכתב, ובין המילים שהחליפו ביניהם היא כתבה לו את המשפט המטלטל הבא: "כשאתה איבדת חיים שלמים באסון המחבלים בשמיר, אני הבאתי חיים חדשים לעולם בדמותה של בתנו הבכורה, טלי".

חמישים שנה אחרי. סיפור אחד שמחזיק כל כך הרבה, ממחיש את החוויה הקשה של האובדן והצער, והשנה - מתחבר באופן שלא יאומן לאסון ה-7.10.2023. תודה גדולה לך, מירה, על הנכונות לשתף אותנו בסיפורך, סיפור מיוחד של תושייה - אם צעירה אחרי לידה ראשונה, עם תינוקת בימיה הראשונים. ללא ספק מעורר השראה. תודה מעומק הלב על השיתוף בחוויה הכואבת שנצרכה כך ומלווה את חיך.

עוד הדרך רבה / נמרוד (נימי) קודלש

עוד הדרך רבה ואני עודני נער
דברים רבים עלי עוד יעברו.
נמשיך לצעוד בלי פחד
הכל יהיה טוב, עוד תראו.

גם אם תאמרו שאבדה לי דרכי
ותמשיכו בי לפקפק,
די לי באדם
יחיד שאיתו אמשיך ואלך.

שוב יום חדש עולה
ואנו ללכת ממשיכים
שוב יום חדש עולה
נמשיך לצעוד גאים
הרי אנחנו עדיין כאן חיים.

מבט מכיוון הבריכה | צילום: אברהם אילת